

Анотація

У статті описується виявлення соціально-психологічних чинників розвитку взаємин між дітьми у нуклеарній сім'ї, охарактеризовано батарею діагностичних методик та інтерпретовано результати дослідження.

Ключові слова: *сиблінги, сучасна нуклеарна сім'я, психодіагностика сімейних відносин.*

Суспільство і особистість у сучасному комунікаційному дискурсі : Матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Запоріжжя, 9-10 квітня 2020 р.) / редкол.: В.Л. Погребна, В.М. Попович, Н.В. Островська, Т.О. Серга та ін. [Електронний ресурс] Електрон. дані. – Запоріжжя : НУ «Запорізька політехніка», 2020. – 1 електрон. опт. диск (DVD-ROM); 12 см. – Назва з тит. екрана. – 677 с. С. 623-627

4.5. Соціальна психологія

Крупник Г.А.

аспірантка кафедри загальної та соціальної психології

Блинова О.С.

д. психол. н., професор
*Херсонський державний
університет
м. Херсон, Україна*

ОСОБЛИВОСТІ ВИВЧЕННЯ МІЖОСОБИСТІСНИХ ВЗАЄМИН У НУКЛЕАРНІЙ СІМ'Ї

Актуальність наукових досліджень у руслі сімейної проблематики зумовлена загальною кризою сім'ї, яку відмічають науковці у галузі психології, соціології, демографії. Ця криза відбивається у зменшенні показників народжуваності дітей, збільшенні кількості розлучень та проблемних сімей, а також у загальній трансформації сімейних цінностей, послабленні виховної функції сім'ї. Безумовно, що при умовах, які склалися, необхідними є вичерпні дослідження сучасної родини та пошук ресурсів для подолання вище зазначених неблагополучних явищ.

У нашій державі проживає близько 15 млн. сімей. У середньому за рік реєструється біля 230 тис. шлюбів, при цьому показник розлучень, на той же часовий проміжок, складає біля 130 тис. За даними Державної статистики, середній розмір сучасної родини коливається від 3 до 4 осіб, тобто сім'ї в Україні здебільшого одно та дводітні [2].

Тому вбачаємо за необхідне продовжувати дослідження сиблінгових взаємин з метою виявлення чинників, що впливають на розвиток стосунків між ними.

У сучасному суспільстві сім'я із дитиноцентричної поступово перетворюється на егоцентричну. Поширюється таке явище, як *childfree* – субкультура та ідеологія, яка у своїй основі характеризується принциповим небажанням мати дітей попри таку можливість.

Яскрава риса нинішньої сім'ї – нуклеаризація (процес розділення сім'ї і відділення дорослих дітей від батьків). Нуклеарна сім'я – (лат. *nucleus* – ядро), проста сім'я, основна сім'я, родина, що складається з подружньої пари з дітьми або без дітей, або одного з батьків зі своїми дітьми, які ще не перебувають у шлюбі. Нуклеарна сім'я не завжди мала,

хоча зазвичай процес нуклеаризації пов'язаний з масовим поширенням внутрішньосімейного обмеження дітонародження. Нуклеарна сім'я розвиває самостійність її членів, їх незалежність відносно один одного, і за умови, якщо цей процес проходить коректно і безконфліктно, то він зміцнює сімейні узи, робить сім'ю міцнішою, згуртованою. Навпаки, недостатня підготовленість до сімейного життя призводить до конфліктних ситуацій і збільшує частоту розлучень.

Серед дослідників сучасної сімейної проблематики можна назвати таких авторів, як: О.Алмазова (стосунки між сиблінгами), О.Воскресенська (дослідила вплив батьків на їхні конкурентні взаємини), К.Гольцберг (визначила низку проблем виховання, зумовлених віковою різницею між дітьми у родині), І.Дідук (психологічні особливості психосоціального розвитку особистості), М.Миколайчук-Карпа (вивчала особливості розвитку сиблінга дитини з особливостями у розвитку), І.Крупник (особливості уявлень про майбутнє сімейне життя дітей з родин трудових мігрантів), М.Кузьміна (оптимальна різниця у віці між сиблінгами для їх максимально сприятливого розвитку), Т.Мостафа (вплив складної структури сім'ї на благополуччя дітей), О.Посвістак (становлення психології сім'ї), С.Цюра (характерні особливості педагогічного середовища розвитку сиблінгів), А.Штейнбах (аспекти поведінки у сімейних стосунках), Д.Юсель (взаємини у нуклеарних сім'ях), Т.Яблонська (психологічні засади розвитку ідентичності дитини в системі сімейних взаємин) [5].

Для виявлення соціально-психологічних чинників розвитку взаємин між дітьми у нуклеарній сім'ї, нами було проведено психодіагностичну роботу [4].

Авторська анкета пропонувалася респондентам з метою виявлення розгорнутої інформації про досліджуваних, яка виявляє такі показники: статеві-вікові чинники; соціальні чинники; соціально-психологічні чинники та психологічні чинники розвитку стосунків у сім'ї.

У нашому дослідженні взяли участь респонденти віком від 15 до 20 років у кількості 34 осіб із Херсонської області. Із них 79,4% вибірки склали дівчата, а 20,6% – хлопці. Нуклеарні сім'ї розподілено за такими характеристиками: повні сім'ї – 70,6%, розлучені – 20,6%, повторно створені – 8,8%. Рівень освіти серед батьків: середня освіта у батька – 23,3%, у матері – 21,2%; подальша не вища освіта у батька – 30%, у матері – 36,4%; вища освіта у батька – 46,7%, у матері – 42,4%. Місце проживання: 50% респондентів проживають у сільській місцевості, а 50% у містах Херсонської області.

Кількість опитаних із дводітних нуклеарних сімей – 61,8%, а із сімей, де виховується троє дітей, склали 38,2%. Діапазон різниці у віці між дітьми у родині склав від + 15 до – 12 років, тобто наявні сиблінги, що старші від респондента (максимальний показник 15 років), і молодші (мінімальний показник 12 років).

Щоб виявити спектр розвитку взаємин між братами і сестрами, респондентам пропонувалося дати відповідь на таке питання: *«Чи змінювалися Ваші стосунки впродовж життя?»*. 44,2% вказали на те, що стосунки не змінилися, тобто, і були і залишаються злагодженими. 8,8% вказують, що стосунки були і залишаються на теперішній час поганими. Однакова кількість відповідей з результатом 23,5% розподілилася між показниками «були хороші, стали погані» та «були погані, стали хороші».

Студентам пропонувалося дати відповідь на запитання *«Назвіть причину, через що Ваші стосунки із сиблінгами складаються позитивно»* - серед відповідей були такі:

- ми – одна родина;
- завжди намагаємося знайти спільну мову;
- батьки допомагають нам вибудувати гармонійні стосунки;
- ми підтримуємо один одного;
- ми любимо один одного.

Наступне питання відкритої анкети сформульоване так: *«Причина, чому Ваші стосунки з братами/сестрами складаються негативно»*. Серед відповідей було отримано такі варіанти:

- у нас різні характери, смаки, погляди на життя;
- не бажання йти на компроміс;
- ревності, спричинені різним ставленням батьків до нас;
- негативні стосунки між батьками.

Відповідь «*Велика різниця у віці між нами*» стосувалася як позитивної, так і негативної причини розвитку стосунків між респондентами та їх сиблінгами і була представлена у рівній мірі, по 50% відповідно.

На більш теплі стосунки з матір'ю вказують 73,7% респондентів, а із батьком – 26,3%.

Наступний етап нашої роботи – *психогеоетричний тест С.Дилінгер (адаптація А.Алексєєва, Л.Громової)*. Методика дозволяє визначити тип особистості з метою отримання детальної характеристики особистісних якостей і особливостей поведінки.

За результатами методики виявлено такі показники:

- непослідовність і непередбачуваність вчинків, допитливість, живий інтерес до всього що відбувається і сміливість, надмірна довірливість, навіюваність – 6,1%;
- схильність до лідерства, енергійність, впевненість у собі, наявність потреби управляти положенням справ – 30,3%;
- працьовитість, старанність, потреба доводити почату справу до кінця, завзятість, витривалість, терпіння і методичність, уважність до деталей – 3,0%;
- доброзичливість, комунікативність, висока чутливість, розвинена емпатія, не конфліктність – 24,2%;
- креативність, творчість, незалежність, прагнення генерувати нові ідеї і методи роботи, нестриманість, експресивність – 36,4%.

Результати «*Братсько-сестринського опитувальника*» представлені такими шкалами:

- «Емпатія» (52,5%) визначає рівень емпатії і турботи у відносинах: чи піклуються сиблінги один про одного, чи цікавляться тим, про що думає, що робить брат / сестра, співпереживають один одному, чи діляться секретами, чи є відчуття душевної близькості, емоційної прихильності, прагнуть проводити разом час. Рівень розвитку емпатії у нашій вибірці представлений здебільшого на середньому рівні.

- «Підтримка кордонів» (13,1%) оцінює ступінь підтримки сиблінгами міжособистісних кордонів (як в області матеріальної власності, так і в області індивідуальних інтересів), діагностується близькість / віддаленість один від одного. Критерієм є здатність сиблінга поважати фізичний і психологічний простір іншого. Здебільшого представлений на низькому рівні у нашій вибірці.

- «Схожість» (22,9%) визначає наявність спільних інтересів, життєвого досвіду і переживань та стосуються наявності спільних друзів, інтересів в області спорту, хобі, шкільних предметів. Низькі показники, що виявлені серед респондентів свідчать про сильну диференціацію або деідентифікацію із власними сиблінгами.

- «Примус» (11,5%) оцінює елементи влади і контролю одного сиблінга над іншим, домінування. Включає питання про поведінку експлуатації, про девіантну поведінку по відношенню до сиблінгів, про ізоляцію сиблінга щодо його друзів. Низькі показники свідчать про відсутність домінування і контролю серед опитаних.

Отже, перспективи подальших досліджень вбачаються у ґрунтовному вивченні особливостей взаємодії не тільки між сиблінгами, але і в необхідності простежити вплив стилю батьківського виховання на розвиток гармонійної особистості та вагомий вплив на розвиток стосунків між членами нуклеарної сім'ї.

Тому, виходячи з вище сказаного, ми можемо вказати, що сімейні відносини вчать дитину майстерності знайти шлях до співіснування з іншими людьми. Успішність процесу сімейної взаємодії визначається здатністю родини створити для дитини необхідні умови її особистісного розвитку [1].

Література:

1. Блинова О. Є. Особливості дитячо-батьківських відносин у сім'ях трудових мігрантів. *Теоретичні і прикладні проблеми психології*. № 2 (37). Сєвєродонецьк: Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля. 2015. С.30-37.
2. Інститут демографії та соціальних досліджень імені М. В. Птухи Національної академії наук України. Публікації [Електронний ресурс]. URL: <http://www.idss.org.ua/public.html>
3. Крупник Г.А., Крупник І.Р. Особливості психологічного супроводу дітей трудових мігрантів. *Соціально-психологічні технології розвитку особистості: колективна монографія*. Ред. О. Є. Блинова та ін. Херсон.: Гельветика, 2014. С.185-196.
4. Практическая психодиагностика. Методики и тесты. Ред. Д.Я. Райгородский. Самара: Бахрах-М, 2002. С. 141-145.
5. Цюра С.Б. Характерні особливості педагогічного середовища розвитку сиблінгів. *Вісник Львівського університету*. Серія: педагогічна: Зб. наук. праць. Вип. 30 / Львівський національний університет імені Івана Франка. Львів: Вид-во Львів. нац. ун-т, 2016. С. 149-151.